

Digitalt særtryk af
FUND OG FORSKNING
I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS
SAMLINGER

Bind 53
2014

With summaries

KØBENHAVN 2014
UDGIVET AF DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Om billedet på smudsomslaget se s. 67.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik 3.s bibliotek

Om titelvignetten se s. 171.

© Forfatterne og Det Kongelige Bibliotek

Redaktion:

John T. Lauridsen

Redaktionsråd:

Else Marie Kofod
Erland Kolding Nielsen
Anne Ørbæk Jensen
Marie Vest

Fund og Forskning er et peer-reviewed tidsskrift.

Trykt på Munken Premium Cream 13, 115 g
Dette papir overholder de i ISO 9706:1994
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Nodesats: Dansk Center for Musikudgivelse & Jakob K. Meile
Grafisk tilrettelæggelse: Lene Eklund-Jürgensen & Jakob K. Meile

Tryk og indbinding: SpecialTrykkeriet, Viborg

ISSN 0069-9896
ISBN 978-87-7023-129-9

FØREREN FRA LENDUM

AF

LARS SCHREIBER PEDERSEN

“[...] nu står Kratholmmanden i døren til et af rummene i lærer Boelts udhus og skærer ansigt i sollyset og ser på lærerens vesteryg og skjortearmerne. [...] Lyset skinner i Kratholmmandens støvler. Han står i spidsbukser og brune støvler med tommelfingrene ind under bukseremmen”.¹

Manden, som forfatteren Erik Aalbæk Jensen havde i tankerne og her så levende beskriver i romanen *Perleporten* fra 1964, hed i virkeligheden Christian Ingemann Mikkelsen. Mikkelsen var gårdejer ved Lendum i Vendsyssel, det område, hvor Aalbæk Jensen voksede op, og hvorfra han hentede inspiration til sin Vendsyssel-saga, der foruden *Perleporten* tæller *Sagen* (1971), *Kridtstregen* (1976), *Herrens Mark* (1990) og *Magtens folk* (1991).² Denne artikels ønske er at portrættere virkelighedens “Kratholmmand” og det nationalsocialistiske miljø, han gennem en årrække var en vigtig del af i Vendsyssel. Et mikromiljø så fjernt fra den politiske magt i Danmarks National Socialistiske Arbejderparti (DNSAP) man næsten kunne komme. Men hvis medlemmer nærrede det samme håb for fremtiden som partiets spidser i Bovrup og på Rosenvængets Allé i København – nemlig at komme demokratiet og parlamentarismen i Danmark til livs.³

¹ Erik Aalbæk Jensen: *Perleporten*. 1964, s. 230.

² Et glimrende overblik over Erik Aalbæk Jensens liv og forfatterskab fås i Peter Michael Lauritzen: *Grund og bølge. En litterær, tids- og åndshistorisk studie af Erik Aalbæk Jensens forfatterskab*. 2009.

³ De senere år har budt på flere udgivelser om DNSAP i Vendsyssel og navngivne vendsysselske nazister, eksempelvis Martin Larsen: *Forrædere: en udstilling på Hals Museum om de danske nazister*. Skrifter fra Hals Museum, 2003; Martin Larsen: *Nazimøder i Hals, Hou, Ulsted, Gandrup og Vester Hassing. Museumforeningen for Hals Kommunes Årsskrift*, 2002, s. 27-32; Henrik Gjøde Nielsen: *En soldatergrav på Løkken Kirkegård. Fra Vendsyssel til Østfronten – fra Berlin til Løkken. Vendsyssel Årbog*, 2011, s. 29-40; Birthe Helledies ikke uproblematisk *Fra jernkors til trækors. Aage Th. Mariegaard – en dreng i nazihænder*, 2007; jf. min anmeldelse i *Kulturstudier*, 1, 2011, s. 177-180, samt senest Lars Schreiber Pedersen: “Vi lever og aander i Valg”. Med DNSAP til valg i Vendsyssel 1935. *Magasin fra*

Ill. 1: Gården “Mikkkelstrup” dannede ramme om små og store DNSAP-arrangementer. De sidstnævnte tiltrak sig ofte en vis lokal opmærksomhed. Det var bl.a. tilfældet 15. juni 1941, hvor politiet mødte op og anholdt 19 SA-medlemmer for overtrædelse af det gældende uniformsforbud. Lovbryderne fik deres dom ved retten i Frederikshavn året efter. Syv af dem valgte at afsone tre dage i arresten i stedet for at betale den dem idømte bøde, hvad der inden for partiet blev anset som særligt ærefuldt. (Lendum Arkiv).

Christian Mikkkelstrup

Christian Mikkkelstrup blev født 1. august 1901 i Lendum i Vendsyssel som det syvende barn ud af en søskendeflok på ni og var egentlig døbt Christian Ingemann Christensen. Faderen Christen var landmand og drev sammen med hustruen Maren Andrea gården “Mikkkelstrup” på 125 tdr. land lidt uden for Lendum.⁴ Familien hed oprindeligt Christensen til efternavn, men tog i første halvdel af 1920’erne navn efter gården. Christensen blev til Mikkkelstrup. Christian Mikkkelstrup gik i den lokale skole i Stokbro og fandt straks efter endt skolegang beskæftigelse ved landbruget. Fra sin konfirmation i 1915 og frem til november 1920 var han medhjælper på faderens gård. Herefter fulgte et halvt år på højskole, inden han atter vendte tilbage til “Mikkkelstrup”. På nær en periode

Det Kongelige Bibliotek, 4, 2013, s. 51-62 og samme forfatter: “Formentlig ganske ufarlig”. Ole Olsen og DNSAP i Frederikshavn. *Vendsyssel Årbog*, 2014, s. 13-34.

⁴ I Aalbæk Jensens roman kaldes gården Kratholm.

1924-25, hvor Christian Mikkelsen havde plads på to gårde på Sjælland, skulle gården ved Lendum blive hans hjem resten af livet. I januar 1930 overtog han driften af "Mikkelsen" fra faderen. 7. august samme år giftede han sig i Lendum Kirke med Helga (f. Christensen), med hvem han siden fik tre børn. Årene omkring 1930 var ikke nogen nem tid at overtage og drive landbrug i. Krakket på New Yorks børs i Wall Street 29. oktober 1929 havde kastet verden ud i en omfattende økonomisk krise, der for alvor nåede til Danmark i begyndelsen af 1931. Krisen ramte det danske landbrug hårdt. Eksportpriserne på danske landbrugsvarer faldt og med dem landbrugets indtægter. Nervøse banker begyndte at opsige landmændenes lån, og kunne landmanden ikke betale, truede tvangsaktionen.

Som så mange andre af datidens landmænd blev Christian Mikkelsen medlem af Landbrugernes Sammenslutning (LS). LS var en protestbevægelse stiftet i 1930 som en reaktion på den økonomiske krise inden for landbruget. Med gårdejer Knud Bach fra Rønge ved Randers i spidsen blev LS i løbet af kort tid en landsdækkende organisation med omkring halvdelen af de selvstændige landbrugere som medlemmer. LS rettede op gennem 1930'erne voldsomme angreb mod "Systemet" – et flertydigt begreb, som alt efter sammenhængen dækkede over rentekapitalen, fagforeningerne, arbejdsløsheds-kasserne og parlamentarismen.

Hvor længe Mikkelsen var medlem af LS, og hvor aktiv en rolle – om nogen – han spillede i organisationens arbejde i Vendsyssel, får stå hen. Var Mikkelsen blevet i LS, og havde han blot drevet sin gård ved Lendum uden at gøre noget større væsen af sig, kunne hans historie være endt her. Men Mikkelsen ville det anderledes. I et lille parti, der var blevet dannet i 1930 ovenpå Adolf Hitlers succes i Tyskland, så han sine politiske holdninger repræsenteret. Partiet var DNSAP.⁵

DNSAP i Vendsyssel

Det er velkendt, at det var i det sydøstlige Vendsyssel, at nazismen fik først og bedst fat i landsdelen. I Dronninglund Herred (udgangspunktet for partifører Frits Clausens første organisatoriske opdeling af DNSAP

⁵ DNSAP blev stiftet i november 1930 med ritmester Cay Lembcke som fører. Lembcke blev 1933 afløst af lægen Frits Clausen, som igen i 1944 blev efterfulgt af proprietær C.O. Jørgensen. DNSAP var det største af de mange småpartier og grupperinger, der så dagens lys på den yderste danske højrefløj i 1930'erne og 1940'erne. Medlemstallet lå ved krigsudbruddet omkring 5.000 og kulminerede i foråret 1943, hvor det nåede op på over 19.000.

fra 1934 var herredet) fik DNSAP i sin relativ korte levetid oprettet ikke færre end 16 lokalafdelinger. Afdelingen i Agersted var landsdelens første. Den blev oprettet i begyndelsen af 1934 af den senere syssel- og partileder Philip Hoffmann-Madsen. Fra Agersted spredte nazismen sig som ringe i vandet, og små partiafdelinger skød de følgende år op i småbyerne i det sydøstlige Vendsyssel. I Horns Herred mod nord gik det derimod mere trægt med at hverve medlemmer og oprette partiafdelinger. Med Mikkkelstrup som primus motor blev der godt nok oprettet en afdeling i Lendum i 1934 og samme år også en i Tuen. Herefter gik udbygningen af partiorganisationen i herredet mere eller mindre i stå i nogle år, inden først afdelingen i Frederikshavn i 1938 og sidst afdelingen i Skagen kom til. Afdelingen i Skagen kom endda til så sent som 5. maj 1943.⁶ I de resterende herreder i landsdelen, Børglum, Hvetbo, Vennebjerg og Kær mindede udviklingen om den i Horns Herred. DNSAP's højborg i Vendsyssel var og blev gennem alle årene fra 1934 til 1945 stationsbyen Agersted. Her boede og drev Philip Hoffmann-Madsen sin dyrlægepraksis, og her oprettedes sysselkontoret, som han – sammen med hustruen Aase, der var sysselkasserer – ledte frem til hans udnævnelse til partileder i februar 1941.⁷ Christian Bjerg, et andet prominent partimedlem fra Agersted, overtog herefter hvervet som sysselleder og forblev på posten frem til befrielsen i maj 1945, hvor DNSAP af indlysende grunde hørte op med at eksistere.

Ind i DNSAP

Hvordan Christian Mikkkelstrup kom i kontakt med nazismen og DNSAP, ved vi ikke med sikkerhed. I en indberetning til partiets hovedkontor fra 20. april 1943 opgav han selv indmeldelsesdatoen til at være 10. januar 1934.⁸ En dato, partiets hovedkontor dog ikke anerkendte, som vi senere skal se. 9-11. januar 1934 afholdt DNSAP nogle af sine første møder i Vendsyssel, nemlig i Lyngså Forsamlingshus, på Dybvad Hotel

⁶ Afdelingslederen i Skagen, Egon C. Albertsen, havde dog været medlem af DNSAP siden 1935. Albertsen blev udnævnt til afdelingsleder 12.5.1943.

⁷ Syslet indførtes i januar 1936 som en regional opdeling af DNSAP. Opdelingen svarede stort set til datidens amter, dog kunne et eller flere amter være sammenlagt til et syssel. Lederen af syslet, syssellederen, rangerede i partihierarkiet mellem landslederen og herredslederen.

⁸ Christian Mikkkelstrups personalskema (nr. 1305). RA1353. Personalskemaer 1201-1450, R181.

Ill. 2: Gårdejer Christian Mikkelsen fra Lendum ved Sindal meldte sig 3. maj 1934 ind i DNSAP. I perioden 1935-44 var han herredsleder for Horns Herred i det nordøstlige Vendsyssel. Han forlod DNSAP i sommeren 1944 og meldte sig derefter ind i Dansk National Samling. (Rigsarkivet).

Ill. 3: Som først herreds- og senere sysselleder var dyrlæge Philip Hoffmann-Madsen fra Agersted DNSAP's førstemand i Vendsyssel. Efter udnævnelsen til partileder i 1941 flyttede han med hustruen Aase til Gentoft. Posten som sysselleder blev overtaget af Chr. Bjerg. (Rigsarkivet).

og på Hotel Dania i Sæby.⁹ Holder vi fast ved den af Mikkelsen selv oplyste indmeldelsesdato, er det nærliggende at tro, at han var at finde blandt tilhørerne enten til mødet i Lyngså den 9., eller i Dybvad den 10. På nuværende tidspunkt er det ikke muligt at komme svaret nærmere. Sikkert er det derimod, at den af partihovedkontoret anerkendte indmeldelsesdato er 3. maj 1934.¹⁰

Christian Mikkelsen var ikke det eneste medlem af familien Mikkelsen, som meldte sig under DNSAP's faner. To yngre brødre, Alfred, som ejede gården St. Budde ved Åsted, og August, blev medlemmer kort tid efter storebroderen Christian i juni 1934. August meldte sig senere ud igen, da han gik fallit og efterfølgende ragede uklar med Christian Mikkelsen. I 1940 meldte August sig dog ind i partiet igen. Også Christian Mikkelsens hustru, Helga, var at finde i partiets rækker. I 1936 meldte tjenestekarlen Ejnar, der arbejdede på "Mikkelsen", sig også ind i DNSAP. Man går næppe helt galt i byen ved at antyde, at Christian

⁹ *National-Socialisten* 21.1.1934.

¹⁰ RA1353. Bovruparkivet. Kartotek over medlemmer af DNSAP 2000-10999. Mikkelsen havde medlemsnummer 3328.

Mikkelstrup har spillet en ikke uvæsentlig rolle ved tjenestekarlens valg af politisk parti.

På tidspunktet for Christian Mikkelstrups indmeldelse i DNSAP kunne antallet af partimedlemmer i det nordøstlige Vendsyssel tælles på en eller måske to hænder, og Mikkelstrup var uden tvivl blandt de mest dedikerede i den lille flok. I DNSAP's ledelse tog man naturligvis med kyshånd imod engagerede medlemmer, der brændte for sagen, og Mikkelstrup blev i august 1934 udnævnt til partiets "tillidsmand" i Horns Herred, hvad der kunne sidestilles med en titel som fungerende herredsleder. Indtil videre var antallet af medlemmer i herredet dog fortsat så lavt, at de af praktiske årsager fortsat var underlagt det noget mere medlems-tunge Dronninglund Herred og betalte kontingent hertil. Mikkelstrup var tændt for den nazistiske sag, og for at tiltrække flere medlemmer til partiet opfordrede han parti-hovedkontoret til straks at sende en af dets hovedtalere til Vendsyssel i efteråret 1934, "saa Folk kan faa Klarhed over, hvad Nationalsocialisme er og vil", som han skrev til parti-hovedkontoret.¹¹ Hovedkontoret fulgte Mikkelstrups opfordring og sendte i midten af september to talere, heriblandt en af partiets mere erfarne talere, Max Arildskov, til Vendsyssel. 14-16. september afholdtes tre møder i henholdsvis Hjørring, Sindal og Lendum, der tilsammen tiltrak 86 tilhørere. Med 43 deltagere var mødet i Hjørring det bedst besøgte, men i landsbyen Lendum mødte 32 op. Hvor mange støtter Mikkelstrup fandt blandt de 32 mødedeltagere, skal være usagt, men om ikke andet viste mødet, at folk på Mikkelstrups hjemegn kunne trækkes af huse til et nationalsocialistisk møde. Godt to uger senere afholdt partiet to nye møder i Vendsyssel, i Tuen og Løkken, der dog blev knap så store tilløbsstykker. Ved mødet i Løkken led arrangørerne endda den tort, at ingen tilhørere dukkede op.

Til trods for skuffelsen i Løkken fortsatte Mikkelstrup ufortrødent sit arbejde med at hverve nye medlemmer i det nordlige Vendsyssel, og en indsamling af penge til den altid nødlidende partikasse, kastede han sig også ud i. Karakteristisk for broderparten af partiets medlemmer i Vendsyssel var, at penge var noget, man havde få af. Det lykkedes i efteråret 1934 Mikkelstrup at indsamle 37 kroner til partikassen blandt medlemmerne i herredet. I partiets hovedkontor var man fuldt bevidst om, at Mikkelstrups kamp for at vinde nye medlemmer var særdeles

¹¹ C. Mikkelstrup til DNSAP's hovedkontor 23.8.1934. RA1353. 3c. Hovedkontoret. Korrespondance med Syssel L 1934-36.

vanskelig uden hjælp udefra, hvorfor man fra partiledelsens side ville forsøge på ny at sende Max Arildskov på mødeturné til Vendsyssel.

I DNSAP-regi var Horns Herred ved udgangen af 1934 fortsat underlagt Dronninglund Herred, men at Mikkkelstrup var den rette mand til posten som herredsleder, når herredet med tiden blev stort nok til at kunne løsrive sig fra Dronninglund, var hverken partiledelsen eller Mikkkelstrup selv i tvivl om.¹² Nye medlemmer blev vundet for partiet, men det var en sej kamp, og antallet ikke så højt som Mikkkelstrup havde håbet på. Hertil kom, at mange af de menige partimedlemmer i Vendsyssel havde sparsomme økonomiske midler til rådighed, hvorfor flere hurtigt kom bagud med kontingentbetalingen og til sidst endte med at blive smidt ud af partiet. I juni 1935 måtte Mikkkelstrup således annullere en bestilling af 50 pjecer fra hovedkontoret og i stedet blot bede om at få ti tilsendt, da han frygtede ikke at kunne sælge et så stort antal pjecer, navnlig da de var blevet dyrere end først antaget.¹³

Valgene i 1935

Den første store politiske prøve for DNSAP i Vendsyssel og dermed også for Christian Mikkkelstrup var amtsrådsvalget i marts 1935. Her var han at finde blandt DNSAP's syv kandidater i Hjørring Amt. På landsplan opnåede DNSAP 9.634 stemmer ved valget svarende til knap 1,7 % af samtlige gyldige stemmer. Stærkest stod partiet i Maribo Amt og i Sønderjylland, hvor det lykkedes at få tre kandidater valgt.¹⁴ I Vendsyssel var Mikkkelstrup og hans partifæller langt fra at opnå valg. 392 stemmer blev det til partiet i Hjørring Amt, hvad der svarede til en opbakning fra lidt over 1,6 % af vælgerne og altså meget tæt på landsgennemsnittet. Heraf tegnede de tre sognekommuner, Dronninglund, Voer og Albæk, hvor DNSAP stod stærkest i Vendsyssel, sig for de 257 svarende til 65,6 % af partiets stemmer i amtet. På hjemmebanen i Lendum havde Mikkkelstrup mere end svært ved at slå igennem og få vælgerne i tale. Blot fem stemmer blev det til DNSAP i dette udtalte Venstreområde.¹⁵ Hvor udbredt

¹² DNSAP's hovedkontor til C. Mikkkelstrup 13.11.1934. RA1353. 3c. Hovedkontoret. Korrespondance med Syssel L 1934-36.

¹³ C. Mikkkelstrup til DNSAP's hovedkontor 18.6.1935. RA1353. 3c. Hovedkontoret. Korrespondance med Syssel L 1934-36.

¹⁴ *Statistisk Årbog* 1936, s. 156 (tabel 167). De tre DNSAP-kandidater blev valgt i henholdsvis Haderslev, Aabenraa og Tønder amtsråds kredse.

¹⁵ *Statistiske Meddelelser* 4.rk., 98. bd., hft. 1, 1935, s. 57ff. I Lendum fik Venstre 58,6 % af stemmerne.

troen i partiet var på, at man ville blive repræsenteret i Hjørring Amtsråd ved amtsrådsvalget, der var det første af sin slags med direkte valg til amtsrådet, er uklart. Kilderne er ligeledes tavse om, hvorvidt Christian Mikkelsen for alvor nærrede forhåbninger om at blive valgt. Om ikke andet gav amtsrådsvalget i marts dog brugbar erfaring forud for årets anden og større udfordring for det unge nazistparti, nemlig valget til Folketinget 22. oktober.

Ved det foregående valg til Folketinget 16. november 1932 var DNSAP ikke opstillet i Vendsyssel, men tre år senere stillede partiet to kandidater op i Hjørring Amtskreds, nemlig gårdejer Otto Lønskov fra Allingåbro ved Randers og lederen af DNSAP's lokalafdeling i Thorshøj, skolelærer Kristian Hilbert Jensen fra Try. Som resten af partimedlemmerne i syslet nærrede Mikkelsen store forventninger til valget, og han lagde selv mange kræfter ind i valgkampen. 1. september dannede hans have på gården ved Lendum ramme om et større vælgermøde, hvor begge folketingskandidater og sysselleder Philip Hoffmann-Madsen fra Agersted talte. Med 129 deltagere var mødet lidt af et lokalt tilløbsstykke. Langt fra alle fremmødte var dog nationalsocialister. En gruppe KU'ere var også mødt frem, men de fortrak, da diskussionen skulle til at begynde, skal vi tro Mikkelsens efterfølgende indberetning til hovedkontoret.¹⁶

Valget til Folketinget blev en slem skuffelse for DNSAP, såvel på landsplan som i Vendsyssel. På landsplan satte 16.257 kryds ved DNSAP, og selv om der var tale om en markant fremgang i forhold til valget i 1932, hvor partiet blot fik 757 stemmer, var valget et nederlag for partiet. I Hjørring Amt blev det til blot 510 stemmer. Og det til trods for, at man i syslet havde ydet en ihærdig indsats og uddelt op mod 10.000 valgaviser. Stemmeandelen svarede til 0,90 % af de afgivne stemmer i amtet og lå en smule under partiets landsresultat på 0,99 %.¹⁷ Otto Lønskov fik 360 personlige stemmer, Kristian Hilbert Jensen fik 149, mens der var en enkelt partistemme.¹⁸ Vender man blikket mod stemmeandelen i de enkelte kommuner i amtet, var resultatet

¹⁶ C. Mikkelsen til DNSAP's hovedkontor 25.9.1935. RA1353. 3c. Hovedkontoret. Korrespondance med Syslet L 1934-36. Endda til trods for, at syssellederen bød de unge konservative på kaffe!

¹⁷ John T. Lauridsen: *Dansk nazisme 1930-45 – og derefter*. 2002, s. 559; *Statistisk Årbog* 1936, s. 148 (tabel 163). De 510 stemmer fordelte sig på følgende måde i amtets fem valgkredse: 1. Frederikshavn: 106, 2. Sæby: 269, 3. Hjørring: 77, 4. Vrå: 49, 5. Halvrømme: 9. I Nørresundby valgkreds, der hørte under Aalborg Amt, fik DNSAP 106 stemmer, således at det samlede antal DNSAP-stemmer i Vendsyssel nåede op på 616.

¹⁸ Lauridsen 2002, s. 562, 564.

Ill. 4: Aase Hoffmann-Madsen meldte sig ind i DNSAP allerede 15. januar 1934 og varetog længe posten som sysselkasserer i Vendsyssel. For sin mangeårige indsats i partiet blev hun 20. marts 1942 tildelt DNSAP's æresemblem i guld. (Rigsarkivet).

Ill. 5: Lærer Kristian Hilbert Jensen fra Try blev medlem af DNSAP 11. januar 1934 og hørte dermed til blandt partiets pionerer i Vendsyssel. Fra 1940 var han leder af afdelingen i Thorshøj. Som Mikkelsestrup brød han med DNSAP i 1944 og blev medlem af Dansk National Samling. (Rigsarkivet).

ligeledes nedslående, selv om der var få lyspunkter i mørket. I blot ti af amtets 61 kommuner fik DNSAP over 1 % af stemmerne. I amtets store byer, Frederikshavn, Hjørring, Skagen, Sæby og Brønderslev, nød partiet med en stemmeandel på 0,25-0,60 % så godt som ingen opbakning. De få lyspunkter fandtes navnlig i den sydøstlige del af amtet, hvor partiet i Voer og Albæk fik pæne valgresultater med henholdsvis 6,18 og 5,55 % af stemmerne. Hæderlige resultater forelå også fra Tversted-Uggerby, Volstrup og Aasted-Skærum med 2,92, 2,36 og 2,14 % af stemmerne. I Mikkelsestrups hjemkommune, Lendum, fik DNSAP seks stemmer svarende til 0,86 % af samtlige stemmer. Det var under amts gennemsnittet, og kunne ved første øjekast se ud som om, at opbakningen til DNSAP på herredslederens hjemegn var ringere end i de fleste andre kommuner i amtet. Det var imidlertid ikke tilfældet. Nok var opbakningen til DNSAP i Lendum ringe, men målt i procent og promiller var valgresultatet fra Lendum faktisk partiets 11. bedste i amtet. Det giver naturligvis mest af alt et fingerpeg om, hvor ubetydelig tilslutningen til partiet var i landsdelen i 1935. Hvordan Mikkelsestrup så på valgresultatet på hjemegnen, ved vi ikke, men over

for partihovedkontoret lod han i november et par ord over landsresultatet falde: "Det var jo kedeligt at vi ikke paa saa mange Stemmer fik et Mandat, men vi faar moske ogsaa Valg igen til Foraaret og da har vi jo vor Dagspresse som vil blive en god støtte".¹⁹ Mikkelsstrups forhåbninger om et nyt folketingsvalg allerede i foråret 1936 blev gjort til skamme. Først i april 1939 skulle danskerne til folketingsvalg igen.

Valget 1939

Ved folketingsvalget 3. april 1939 tredoblede DNSAP sit stemmetal i Hjørring Amt, idet partiet opnåede 1.535 stemmer.²⁰ Det svarede til 2,69 % af de afgivne stemmer i amtet, hvilket var pænt over landsresultatet. Flere lokale medlemmer tilkendegav deres tilfredshed med valgresultatet, deriblandt afdelingslederen i Thorshøj, Kristian Hilbert Jensen, som ikke uden en vis stolthed kunne meddele hovedkontoret i Bovrup, at underskriftsantallet hos ham var tredoblet og stemmetallet gået op fra 11 til 62.²¹ Nogen reaktion på valget har vi ikke fra Mikkelsstrup, men om han var ved lige så godt mod som partikammeraten og vennen fra Thorshøj, er usikkert. I al fald kunne Mikkelsstrup ikke fremvise helt den samme fremgang i Lendum, som Hilbert Jensen kunne i Thorshøj. I Lendum satte 17 vælgere deres kryds ud for DNSAP svarende til 3 % af stemmerne i kommunen.²² Det var en fremgang på elleve stemmer i forhold til 1935-valget, men 17 ud af kommunens 566 stemmer demonstrerede med al tydelighed, at den lære, som Mikkelsstrup nu i mere end fem år havde prædiket, fortsat kun blev taget alvorlig af få mennesker på hans hjemegn. At valgresultatet i 1939, som vi senere skal se, skulle blive såvel Mikkelsstrups som DNSAP's bedste i Vendsyssel, kunne han naturligvis ikke vide. På landsplan satte 31.032 vælgere, svarende til 1,83 %, deres kryds ud for DNSAP, som med tre mandater for første gang blev repræsenteret i Folketinget.

Mikkelsstrup kandiderede ikke til en plads i Folketinget, men til gengæld var han partiets kandidat ved valgmandsvalget, der fandt sted samtidig med folketingsvalget. Valgmandsresultatet fra Frederikshavns-kredsen lød på 120 stemmer til DNSAP, hvilket langt fra rakte til valg. I

¹⁹ C. Mikkelsstrup til Hovedkontoret 1.11.1935. RA1353. 3c. Hovedkontoret. Korrespondance med Syssel L 1934-36, læg 106.

²⁰ *Statistisk Årbog* 1939, s. 174 (tabel 185).

²¹ K. Hilbert Jensen til Hovedkontoret 10.4.1939. RA1353. Valg 1939. Læg 1206 (R81).

²² *Statistiske Meddelelser* 4. rk., 109. bd., 1.hft., 1939, s. 59.

DNSAP's rækker kunne man dog trøste sig med, at man havde overgået de politiske ærkefjender i DKP med ti stemmer.²³

Arbejdet som herredsleder

Om det daglige arbejde i afdelingen i Lendum ved vi meget lidt. Det skyldes, at kun få mødeprotokoller og månedsrapporter er bevaret den dag i dag, samt at den bevarede korrespondance i Bovruparkivet mellem Mikkkelstrup og partiets hovedkontor er beskeden og kun indeholder få oplysninger om arbejdet i afdelingen. Navnlig for 1930'ernes slutning er kildematerialet mangelfuldt. Sparsomme mødereferater findes af og til i DNSAP's dagblad *Fædrelandet*, men det var langt fra altid, at afdelingen i Lendum indsendte et mødereferat til avisen. Det kendetegnede i øvrigt hovedparten af afdelingerne i Vendsyssel, hvad der gør det vanskeligt at danne sig et tilfredsstillende overblik over mødeaktiviteten i de enkelte afdelinger og ikke mindst over, hvad man diskuterede og besluttede på møderne.

En samlet oversigt over medlemsudviklingen i afdelingen i Lendum, kan heller ikke gives. Fra årsskiftet 1942/43 eksisterer dog to kontrollister fra afdelingsmøderne 11. december 1942 og 20. januar 1943. Heraf fremgår det, at afdelingen i Lendum havde henholdsvis 22 medlemmer i december og 24 i januar.²⁴ Opbakningen til DNSAP var på sit højeste i perioden forud for folketingsvalget i marts 1943. Om antallet af medlemmer i Lendum-afdelingen på et tidspunkt overgik de 24 fra januar, må dog stå hen i det uvisse.

Mikkkelstrups gård ved Lendum var centrum for DNSAP's virksomhed i den nordøstlige del af Vendsyssel og dannede ramme om en række aktiviteter. Medlemsmøderne i den lokale partiafdeling blev naturligvis afholdt på "Mikkkelstrup", lige som Christian Mikkkelstrup ofte åbnede sine stuer for fællesmøder med de andre partiafdelinger. Det var eksempelvis tilfældet 29. oktober 1942, hvor venen og afdelingslederen i Thorshøj, Kristian Hilbert Jensen, underholdt de fremmødte med et foredrag om demokratiets ødelæggelse af Danmarks åndelige og materielle værnevilje. Hilbert Jensen sluttede af med at opfordre de unge til at melde sig til SS, og de ældre til at forstå, at demokratiets tid

²³ *Frederikshavns Avis* 5.4.1939.

²⁴ Medlemskontroller for Lendum Afdeling 11.12.1942 & 20.1.1943. B-381. Frederikshavn Politi. Diverse sager vedr. besættelsen og retsopgøret (lb.nr. 1999-1131). Landsarkivet for Nørrejylland (herefter blot LAV).

nu var uigenkaldeligt forbi, og at man nu måtte tage stilling til det nye Europa. Derefter vist en propagandafilm fra Frankrigs kapitulation. Medlemsmødet noteredes efterfølgende som en pæn succes, da der blev indtegnet en halv snes nye medlemmer.²⁵ “Mikkelstrup” var også hjemsted for den lokale SA-afdelings møder og øvelser, som Erik Aalbæk Jensen malerisk har beskrevet i sin Vendsyssel-saga.²⁶ Til tider lagde “Mikkelstrup” også græs til fællesmøder for flere af områdets SA-afdelinger. Det skete bl.a. 11. oktober 1942, hvor medlemmer fra SA-afdelingerne i Lendum, Frederikshavn og Tårs var samlet på “Mikkelstrup” til en generel politisk orientering.

Ikke alle måneder var dog lige travle, hvad en månedsrapport for januar 1943 tydeligt viser.²⁷ Månedens eneste aktivitet i Lendum-afdelingen var medlemsmødet den 20. januar, hvor lærer Hilbert Jensen fra Try talte. Mødet samlede 26 deltagere, hvoraf de 15 var gæster, hovedsageligt fra afdelingerne i Tuen og Frederikshavn. Derudover lå afdelingens arbejde stille. Der blev hverken afholdt offentlige møder eller udsendt propagandamateriale. Heller ikke nye abonnenter til *Fædrelandet* og *National Socialisten* blev vundet. Fortsat abonnerede ti af afdelingens medlemmer på *Fædrelandet*, mens blot fire modtog *National Socialisten*. Det var dog ikke alene i afdelingen i Lendum, at arbejdet lå en smule i dvale i den første måned af 1943. Afdelingen i Frederikshavn holdt godt nok medlemsmøde 16. januar, hvor afdelingslederen Ole Olsen i sin tale gav et tilbageblik over det forgangne år, og den lokale afdeling af Hjemmefronten indsendte fire pakker med tøj til de frivillige, men det var også det hele.²⁸ Herredets største afdeling klarede sig dog bedre end den mindste, Tuen, hvor der ikke var nogle medlemsaktiviteter i januar måned overhovedet.

Som sin fornemste opgave havde Christian Mikkelstrup naturligvis at udbrede kendskabet til den nationalsocialistiske idé, som den blev udlagt af partiføreren Frits Clausen, og hverve nye medlemmer til partiet. Den nemmeste måde at få et større antal mennesker i lokalsamfundet i tale på var ved at afholde offentlige møder. Det gjorde Mikkelstrup i sin have

²⁵ *Fædrelandet* 4.11.1942. Hilbert Jensen var gift med C. Mikkelstrups søster Hanna.

²⁶ For en nærmere gennemgang af Erik Aalbæk Jensens forfatterskab og navnlig Vendsyssel-sagaens litterære og historiske kontekst, se Peter Michael Lauritzen: *Grund og bølge: en litterær, tids- og åndshistorisk studie af Erik Aalbæk Jensens forfatterskab*. 2009.

²⁷ Månedsrapport for Lendum Afdeling januar 1943. B-381. Frederikshavn Politi. Diverse sager vedr. besættelsen og retsopgøret (lb.nr. 1999-1131). LAV.

²⁸ Månedsrapport for Frederikshavn Afdeling januar 1943. B-381. Frederikshavn Politi. Diverse sager vedr. besættelsen og retsopgøret (lb.nr. 1999-1131). LAV.

en række gange både før og under besættelsen. Og selv om Mikkkelstrup – efter eget udsagn i 1943 – aldrig havde været på et af partiets politiske skolingskurser, lykkedes det ham af og til at hverve nye medlemmer i lokalområdet. Således kunne sysselkasserer Aase Hoffmann-Madsen i juli 1940 indsende tre anmodninger om optagelse i partiet til hovedkontoret. De tre havde deltaget i SA-møder i Lendum vinteren over og ønskede nu at melde sig under fanerne i SA. Alle tre ytrede desuden interesse i at komme på politisk skolingskursus i Klagenfurt i Østrig. I oktober 1942 lykkedes det ligeledes Mikkkelstrup at vinde tre nye medlemmer til partiet i Lendum.²⁹

Som herredsleder i Horns Herred hørte Mikkkelstrup til DNSAP's øverste ledelse i Vendsyssel. I Vendsyssel var han i partihierarkiet kun overgået af sysselledelsen med syssellederen – først Philip Hoffmann-Madsen og fra 1941 Christian Bjerg – i spidsen og naturligvis sidestillet med de øvrige herredsledere i landsdelen. Under sig havde Mikkkelstrup først afdelingslederne i de fire afdelinger i herredet, dernæst afdelingsgruppelederne og til sidst det enkelte medlem. Som herredsleder var Mikkkelstrup med andre ord kernen i organisationsarbejdet i Horns Herred og i sidste ende ansvarlig for, at arbejdet i herredet blev igangsat og medlemmerne politisk skolet og aktiveret. Foruden at lede afdelingen i Lendum overværede Mikkkelstrup derfor ofte medlemsmøderne i de tre øvrige partiafdelinger inden for herredet: Tuen, Frederikshavn og Skagen.

At være i nazist i Vendsyssel, og i Mikkkelstrups tilfælde én af de mere kendte af slagsen, førte ofte ubehageligheder med sig. Som oftest nøjedes de politiske modstandere med at overdænge de lokale nazister med piften, buhråb og ukvemsord i forbindelse med afholdelsen af politiske møder, men af og til gik det voldsommere for sig. Det var eksempelvis tilfældet i Tårs 27. maj 1942. Her afholdt DNSAP et større offentligt møde med angiveligt omkring 250 deltagere, hvoraf blot 40 var partimedlemmer. Efter mødet opstod der ballade. Hvem der kastede den første sten får stå hen, men flere nationalsocialister blev i hvert fald ramt. Blandt dem var Christian Mikkkelstrup, som blev ramt af en sten i baghovedet. Politiet fra Hjørring indfandt sig hurtigt, foretog enkelte anholdelser og fik ro på gemytterne. DNSAP's dagblad *Fædrelandet* var naturligvis ikke sen til at udnytte sagen og rettede hårde angreb mod de

²⁹ H.L. Nielsen til Hovedkontoret 31.10.1942. RA1353. 5c. Hovedkontoret. Korrespondance med Syssel L 1942-43 (indgået), læg 380 (36D).

“marxistiske Bøller” i Tårs. Politiet fik derimod ros i avisen for at have grebet resolut ind over for uromagerne.³⁰

Valget 1943

23. marts 1943 skulle danskerne til stemmeurnerne på ny. Denne gang var både pladser i Folketinget og i Landstinget på spil. I *Fædrelandet* hilste Frits Clausen valget velkommen i forventning om en betydelig fremgang: “Vi har ikke noget som helst imod, at der bliver Valg. Jeg har gentagne Gange slaaet til Lyd for det i Rigsdagen, og vi kan derfor kun glæde os over, at Regeringen endelig har truffet sin Beslutning. Gennem et Valg kan vi da faa Befolkningens Indstilling overfor Regeringen at se”.³¹ DNSAP’s medlemstal var firdoblet siden valget i 1939. Alene fra januar 1942 til april 1943 voksede medlemstallet i DNSAP fra ca. 16.400 til omkring 19.100.³² I Vendsyssel var tendensen den samme. Her steg medlemstallet fra 541 i januar 1942 til 681 ved årets udgang, svarende til en fremgang på 25,9 %.³³ Partiføreren havde derfor en vis grund til sin optimisme.

Valget blev dog endnu en gang en slem skuffelse for DNSAP. Godt nok gik partiets stemmetal frem med over 12.000 til 43.309, men på grund af den store valgdeltagelse – med 89,5 % danmarkshistoriens højeste – fik partiet ikke flere mandater end de tre, det havde i forvejen. Målt i procent steg DNSAP’s stemmeandel en smule fra 1,83 til 2,15 % De danske nationalsocialisters fremgang druknede i den opbakning, der blev de samarbejdende partier til del. Hele 94,5 % af stemmerne tilfaldt Socialdemokratiet, Det radikale Venstre, Retsforbundet, Det konservative Folkeparti og Venstre.

I Hjørring Amt gik valget heller ikke DNSAP’s vej. Partiet fik 1.242 stemmer svarende til 1,69 % af stemmerne. I forhold til 1939-valget havde 293 vælgere, eller næsten hver femte, vendt partiet ryggen i 1943.

³⁰ *Fædrelandet* 29.5.1942. I sin bog *Sygeplejerske i Det Tredje Rige: En danskers historie* fra 2009 skildrer Peter Tudvad livet blandt de få nazister i den lille vestjyske by Tarm. En tilværelse, der næppe har adskilt sig nævneværdigt fra den, nazisterne i de vendsyssel-ske småbyer og på landet havde. Som fremtrædende lokal nazist i Tarm og sysselleder i Hardsyssel oplevede Svend Mikkelsen, faren til bogens hovedperson Ebba, gentagne gange at få sine ruder knust og at modtage anonyme trusselbreve. Denne form for chikane var hverdagskost for nazister landet over under besættelsen.

³¹ *Fædrelandet* 9.3.1943.

³² Lauridsen 2002, s. 572.

³³ RA1353. 4d. Hovedkassen. Kontingentlister 1942 m.m., læg 203. (R14).

Hjørring Amt havnede således et pænt stykke under partiets landsresultat. Vendelboernes opbakning til DNSAP havde toppet for længst. I Lendum kunne Mikkkelstrup ligeledes melde om tilbagegang, idet blot elleve personer satte deres kryds ud for DNSAP. Med 1,65 % af stemmerne var DNSAP's valgresultat i Lendum stort set identisk med amtsresultatet. Endnu en gang stod det klart, at sympatien over for Mikkkelstrup og DNSAP kunne ligge på et meget lille sted på syssellederens hjemegn.

I en dagbefaling dagen efter valget forsøgte Frits Clausen at fremstille valgnederlaget som en sejr: "Til trods for "Systemets" modstand har DNSAP "ikke alene hævdet sin Stilling, men det er ogsaa gaaet væsentlig frem i Stemmeantal".³⁴ Partiføreren udtrykte tilfredshed med at være fører for landets femte største parti, men bebudede samtidig en vidtgående omlægning af organisationen. Der var tale om de sidste krampe-trækninger fra en partifører, der bag linjerne havde indset, at slaget var tabt, og at hans tid i spidsen for Danmarks største nationalsocialistiske parti lakkede mod enden. Valgnederlaget var ikke i sig selv afgørende for Frits Clausens politiske fremtid – den tyske rigsbefuldmægtigede Werner Best havde reelt beseglet den allerede inden valget – men valget var snarere en sidste chance for Frits Clausen og DNSAP til at fremvise regeringspotentiale. Den chance greb Frits Clausen og hans parti ikke.

Oven på valgskuffelsen havde Mikkkelstrup og de andre ledere i Horns Herred brug for at sunde sig lidt. Men resultatet skulle selvfølgelig drøftes internt i partiet. Der blev derfor indkaldt til herredsmøde i Tolne 11. april. På mødet indledte Mikkkelstrup med at redegøre for valgets udfald og gav en generel orientering om forholdene i organisationen. Herefter var det den slagne folketingskandidat, lærer Kristian Hilbert Jensen fra Try, som gav sin udlægning af valgresultatet og gennemgik dets værdi med at henvise til jødespørgsmål, pengespørgsmål og arbejdsløshed. DNSAP havde vist en stabil fremgang, og Hilbert Jensen opfordrede kraftigt tilhørerne til fortsat at arbejde for partiet. Sysselafdelingsleder Chr. Hansen fik derefter ordet og talte om ledernes og medlemmernes pligter inden for partiet. Han orienterede de fremmødte om de nye partibefalinger, og han erindrede alle om deres partiløfte og førerens ord "Ikke mange Medlemmer, men Medkæmpere." Endelig sluttede sysselafdelingsleder Poul Bast Jørgensen fra Frederikshavn af med at tale om dygtig skoling af medlemmer, om valget og systemets mobilisering før valget og klarlagde forskellige politiske tricks, der var brugt fra de politiske modstanderes side. Slutteligt henviste han til de nye partibefa-

³⁴ *Fædrelandet* 25.3.1943.

linger og opfordrede de fremmødte til at være på vagt og fortsat kæmpe for idéen. Derefter sluttede det tilsyneladende godt besøgte møde, hvor stemningen – de mørke tider til trods – havde været “udmærket,” og deltagerne samledes herefter vanen tro til kammeratlig samvær omkring kaffebordet.³⁵

Som et led i den af Frits Clausen barslede omlægning af partiets organisation, modtog Christian Mikkelsen kort tid efter valget en ny partibog. Det kom der en mindre sag ud af, da den mangeårige herredsleder fra Lendum fandt flere alvorlige fejl i den. 20. april 1943 tog Mikkelsen til genmæle over for hovedkontoret og holdt fast ved, at han havde været herredsleder i Horns Herred siden 1. januar 1936 og ikke først fra 17. marts 1940, som det fremgik af den nye partibog. Ligeledes havde han indmeldt sig i partiet allerede 10. januar 1934 og ikke først 3. maj samme år, hvor den gamle partibog var blevet udstedt. Mikkelsen returnerede derfor den nye partibog og bad om at få fejlene rettet.³⁶ Om han havde held dermed, må indtil videre stå hen. Sagen, hvor lille den end kan synes, er dog det første eksempel på en begyndende utilfredshed med ledelsen af det parti, han trofast havde støttet op om i ni år. Utilfredsheden med tingenes tilstand i DNSAP skulle senere finde mere konkrete udtryk, men det lå foreløbig mere end et år ude i fremtiden.

Bruddet med DNSAP

Efter valgskuffelsen i marts 1943 var DNSAP et parti i mere eller mindre frit fald. Medlemmerne stod i kø for at forlade partiet. På bare otte måneder fra april til december 1943 meldte omkring 4.800 medlemmer sig ud af partiet.³⁷ Vi har ingen medlemsstatistik for denne periode fra Vendsyssel, men tendensen var uden tvivl den samme her som i resten af landet. Som tiden gik blev mødeaktiviteten mere spredt, og der blev længere tid mellem medlemsmøderne i de enkelte afdelinger. Nogle afdelinger, såsom afdelingen i Agersted, forsøgte givetvis at holde fanen og humøret højt, men som månederne gik, og drømmen om den endelige tyske sejr fortabte sig stadig længere borte i horisonten, kunne det for selv hærdede nationalsocialister være svært at bevare optimismen.

Vor viden om Mikkelsens virke i Horns Herred i tiden efter valgnederlaget i marts 1943 er indtil videre begrænset. Han fortsatte på

³⁵ *Fædrelandet* 28.4.1943.

³⁶ C. Mikkelsen til Hovedkontoret 20.4.1943. RA1353. 5c. Hovedkontoret. Korrespondance med Syssel L 1942-43 (indgået), læg 380 (36D).

³⁷ Lauridsen 2002, s. 572.

posten som herredsleder efter "partibogsaffæren", og han dyrkede nye og – skal vi senere se – uheldige bekendtskaber.

I slutningen af august 1944 indsendte Mikkkelstrup en del slettelser af partimedlemmer til hovedkvarteret og organisationsleder Theophilus Larsen. Det var dog ikke medlemsflugten i Horns Herred, der bekymrede Larsen mest, men derimod et rygte om, at Mikkkelstrup skulle have tilsluttet sig det nystiftede parti Dansk National Samling.

Dansk National Samling blev stiftet 7. august 1944. Bag det nye parti stod bl.a. den tidligere chef for Frikorps Danmark, K.B. Martinsen, det prominente DNSAP-medlem Ejnar Jørgensen og juristen Carl Popp-Madsen. Formålet med partidannelsen var at overtage det politiske initiativ på den yderste politiske højrefløj i Danmark fra det skrantende DNSAP, men det nye parti opnåede kun at bidrage til yderligere splittelse på højrefløjen. Dansk National Samling havde i februar 1945 289 betalende medlemmer og indgik ved et fællesmøde i Koncertpalæet i København 15. marts 1945 atter i DNSAP.³⁸

I DNSAP's ledelse vakte den nye partidannelse naturligvis alt andet end glæde, og at et fremtrædende partimedlem, en herredsleder, tilsyneladende flirtede med det nye parti, var selvfølgelig helt uacceptabelt. Theophilus Larsen bad derfor sysselleder Christian Bjerg om at undersøge sagen, for var der hold i mistanken, skulle Mikkkelstrup naturligvis fritages for sit lederhverv i DNSAP.³⁹ Christian Bjergs svar kender vi ikke, men at rygterne talte sandt er givet. Der er usikkerhed om den nøjagtige dato, men i dagene omkring 24. august 1944 meldte såvel Christian Mikkkelstrup som hustruen Helga sig ind i Dansk National Samling. De var langt fra de eneste vendelboer, der forlod den synkende skude DNSAP til fordel for det nystiftede parti. Over 60 forhenværende DNSAP-medlemmer fra Vendsyssel fulgte Mikkkelstrups eksempel, heriblandt en af partiets sande pionerer i landsdelen, Kristian Hilbert Jensen, som blandt andet havde været kandidat til Folketinget ved valgene i 1935, 1939 og 1943.⁴⁰ Præcist hvornår partiledelsen og Christian Bjerg, der forblev DNSAP tro og sad som sysselleder i Vendsyssel frem til befrielsen, blev klar over Mikkkelstrups svigt, vides ikke, men sidst på året har de været sikre i deres sag. 15. december 1944 blev Christian Mikkkelstrup

³⁸ Lauridsen 2002, s. 487f.

³⁹ Th. Larsen til Chr. Bjerg 28.8.1944. RA1353. Korrespondance mellem DNSAP's hovedkontor og sysslerne. Thy Syssel m.m. (R123).

⁴⁰ RA1353. Protokol over medlemmer af Ejnar Jørgensens parti. Protokol over ledere i DNSAP m.m. (R284).

nemlig fritaget for hvervet som herredsleder.⁴¹ Om Mikkelsstrups tid i Dansk National Samling tier kilderne, men nogen fremtrædende rolle i partiets arbejde spillede han med sikkerhed ikke. Partiet fik som omtalt ovenfor en forholdsvis kort levetid. Om Mikkelsstrup var med hele vejen og dermed atter blev medlem af DNSAP efter mødet i Koncertpalæet 15. marts 1945, får indtil videre stå hen.

Hvad der var årsagen til, at Mikkelsstrup opgav sit hverv som herredsleder og forlod DNSAP, ved vi ikke med sikkerhed. Ved retsopgøret efter befrielsen angav han utilfredshed med Frits Clausens ledelse af partiet som grunden til, at han forlod DNSAP, og det er muligt, at denne forklaring står til troende, selv om Mikkelsstrup naturligvis også havde indlysende taktiske grunde til at tage afstand fra den danske nazismes førstemand på dette tidspunkt. Da Mikkelsstrup forlod partiet i slutningen af august 1944, var Frits Clausen for længst en færdig mand i DNSAP. 5. maj 1944 havde han nedlagt hvervet som partifører og fritaget samtlige partimedlemmer fra deres troskabsed til ham. Ledelsen af partiet var herefter overgået til et tremandsråd bestående af førerens stedfortræder Theophilus Larsen, landsleder C.O. Jørgensen og sysselleder Holger Johansen. Ejnar Jørgensen begyndte allerede i marts 1944 på flere partimøder at kritisere såvel den nuværende som den tidligere ledelse af partiet, herunder Frits Clausens fremfærd på københavnske restauranter.⁴² Historierne nåede også til Vendsyssel, og her kan de have været udslagsgivende for Mikkelsstrups beslutning om at forlade det parti, som han i ti år ellers havde stået last og brast med.

Befrielsen og retsopgøret

Som så mange andre ligesindede frygtede Christian Mikkelsstrup givetvis, hvad befrielsen ville føre med sig. Han var udmærket klar over, at det ikke var uden omkostninger at være en lokalkendt nationalsocialist. På befrielsesdagen 5. maj 1945 blev han interneret af modstandsbevægelsen, men blot seks dage senere blev han løsladt igen. Glæden var dog kort. 15. maj blev Mikkelsstrup interneret på ny og varetægtsfængslet dagen efter. Varetægtsfængslingen blev efterfølgende forlænget flere gange, mens anklagemyndigheden indsamlede det nødvendige bevismateriale mod det tidligere DNSAP-medlem. Endelig 5. november 1945

⁴¹ Christian Mikkelsstrups personalskema (nr. 1305). RA1353. Personalskemaer 1201-1450 (R181).

⁴² Lauridsen 2002, s. 510.

forelå Statsadvokatens anklageskrift mod den tidligere herredsleder. Mikkkelstrup blev heri sigtet for overtrædelse af Lov nr. 259 af 1. juni 1945 § 10, stk. 2 ved fra 1943 til maj 1945 at have indgivet ugentlige indberetninger vedrørende landbrugsforhold og stemningen i den danske befolkning til den tyske sikkerhedstjeneste, Sicherheitsdienst, i Ålborg.⁴³ Ved retten i Frederikshavn erklærede Mikkkelstrup sig uskyldig i anklagen, som det kunne forventes. I retten forklarede han, at han fra 1934 havde været medlem af DNSAP, men at han meldte sig ud i 1943, da han følte at idealerne blev svigtet. Siden han forlod DNSAP, havde han ikke været medlem af nogen nazistisk organisation. Disse udmeldinger var, som vi har set ovenfor, ikke helt i overensstemmelse med virkeligheden, da Mikkkelstrup var medlem af DNSAP frem til 1944 og forlod partiet til fordel for et andet nationalsocialistisk parti, nemlig Dansk National Samling. Han nægtede at have ført telefonsamtaler med Sicherheitsdienst i Ålborg, men kom her til kort, da samtaler fra telefonselskabet dokumenterede det modsatte. Et af de afhørte vidner, tyskeren Karl Appel, der var næstkommanderende ved Sicherheitsdienst i Ålborg fra oktober 1943 til maj 1945, fortalte i retten, at han havde besøgt Mikkkelstrup fire til seks gange i hans hjem i Lendum. Andre kunne bevidne, at Mikkkelstrup både besøgte og sendte indberetninger til sikkerhedstjenesten i Ålborg. Over for disse forklaringer måtte Mikkkelstrup indrømme, at han havde sendt nogle breve til det tidligere DNSAP-medlem Arne Hindsholm via en postboks i Ålborg. Denne postboks blev benyttet til såvel Hindsholms private post som til post til Sicherheitsdienst i Ålborg. En kontordame, der havde været ansat på sikkerhedstjenestens kontor i Ålborg fortalte i retten, at Mikkkelstrup havde indsendt ugentlige beretninger helt frem til den tyske kapitulation, og at han flere gange var i Ålborg for at mødes med Appel. Endelig kunne en mandlig chauffør, der havde arbejdet for Sicherheitsdienst i Ålborg, bevidne, at han to gange havde kørt Appel og Hindsholm til møder hos Mikkkelstrup i Lendum.⁴⁴ Mikkkelstrup stod

⁴³ Den nøjagtige lovtekst lyder: "Med Fængsel straffes endvidere den, der har gjort Tjeneste i et Korps, som virkede i Tilknytning til Besættelsesmagten mod den danske Stats lovlige Organer eller dens Borgere, eller som i øvrigt her i Landet i tysk Tjeneste har udøvet Virksomhed af politimæssig Karakter".

⁴⁴ Mikkkelstrup var ikke den eneste vendsysselske nazist, der samarbejdede med Sicherheitsdienst. Lederen af DNSAP's afdeling i Frederikshavn 1941-43, Ole Olsen, indsendte 1944-45 beretninger om stemningen i den danske befolkning, særligt om befolkningens forhold til tyske entreprenørfirmaer og Organisation Todt (O.T.), til den tyske sikkerhedstjeneste i Aalborg.

tydeligvis med en rigtig dårlig sag, og retten var da heller ikke i tvivl om udfaldet.

21. december 1945 afsagde retten i Frederikshavn sin dom. Mikkelsestrup blev kendt skyldig i anklagepunktet og straffen takseret til et år og seks måneders fængsel, hvoraf 215 dage blev anset som udstået. Mikkelsestrup blev endvidere kendt uværdig til almen tillid i fem år efter straffens udståelse, mens retten til gengæld ikke fandt anledning til at inddrage dele af hans formue til fordel for statskassen, som der ellers var lagt op til i anklageskriftet. Endelig fik Mikkelsestrup fornøjelsen af at betale sagens omkostninger, herunder vederlag til såvel den beskikkede forsvarer, overretssagfører Høy, som anklageren, landsretssagfører Harbo Poulsen.⁴⁵

Efter dommen

I *Kridstregen* lader Erik Aalbæk Jensen "Kratholmmanden" sove stille ind på et sygehus mod krigens slutning i hustruen og sønnen Bertels nærvær. Således gik det ikke for virkelighedens "Kratholmmand" Christian Mikkelsestrup. Efter dommen ved byretten i Frederikshavn påbegyndte han afsoningen i arresten i Frederikshavn, men 15. april 1946 blev Mikkelsestrup overflyttet til arrestlejren for landssvigere i Asylgade i Frederikshavn. Om Mikkelsestrups tid bag tremmer ved vi ikke meget andet, end at han fordrev tiden med at tygge skrå og skrive breve til hustruen Helga, som af og til besøgte ham i arrestlejren. I et brev til hustruen 8. juli 1946 udtrykte Mikkelsestrup håb om snart at blive prøveløsladt, så han kunne komme hjem til familien og gården. At driften af "Mikkelsestrup" fortsat blev varetaget på bedste vis, mens han sad fængslet, lå Christian Mikkelsestrup stærkt på sinde, og brevet er fyldt med råd og vejledninger til hustruen derom. Savnet af familien var ligeledes stort, og byrden føltes særlig hård for Mikkelsestrup, som i sin egen optik afsonede en dom, han ikke var skyldig i: "Jeg forstaar ikke den modbydelige Fru NN, hvordan hun kunde lyve saadan, men jeg er glad ved at hun er afsløret som løgnaktig, jeg forstaar heller ikke de kan dømme paa et Vidne".⁴⁶

Fra fængselsvæsenets side foreligger tre bedømmelser af personen Mikkelsestrup, som skal gengives her. I den første udtalelse hedder det om

⁴⁵ B-329. Retten i Frederikshavn. Dombog for domsmandssager 1944-1946. Sag nr. 147/1945. LAV.

⁴⁶ C. Mikkelsestrup til H. Mikkelsestrup 8.7.1946. B-208. Statsfængslet på Kragsskovhede. Fangecharteque nr. 166. LAV. Navnet på den kvinde, Mikkelsestrup omtaler i brevet, er anonymiseret af artiklens forfatter.

ham: "Meget veltalende, hævder stadig at være uskyldig dømt – uden Erkendelse – fuldblods Nazist, dog hævder han, at han fremtidig ikke vil dyrke Politik." I den anden udtalelse dateret 23. juli 1946 hedder det: "ganske hyggelig; vil nu kun passe sin Gård oppe ved Sindal; håber at kunne komme hjem til Høsten; mener sig stadig uskyldig dømt, men fordømmer Handlingen som sådan. Snakker meget, men virker egentlig forsigtig; sikkert ufarlig." Den tredje og sidste bedømmelse stammer fra slutningen af juli 1946, og også her noteres det, at Mikkkelstrup fandt straffen urimelig: "Hævder at være uskyldig dømt, dygtig Landmand, næppe oprigtig i sin Optræden i Fængslet, muligvis ikke farlig idet han formentlig ikke vil udøve aktiv Propaganda".⁴⁷ Mikkkelstrup tilhørte tydeligvis ikke den mindre gruppe af landssvigere, der ændrede deres syn på nazismen eller angrede deres handlinger under den tyske besættelse.⁴⁸

Officielt udløb straffetiden 3. december 1946, men som Christian Mikkkelstrup havde håbet på, blev han prøveløsladt før tid den 14. august. Han vendte tilbage til "Mikkkelstrup" og genoptog sit erhverv som landmand. Helt fri af fængselsvæsenet var Mikkkelstrup imidlertid ikke endnu. I de af Justitsministeriet fastsatte betingelser for prøveløsladelsen hed det nemlig, at han i en toårig periode fra løsladelsen skulle føre et "straffrit og ordentligt liv", afholde sig fra at bedrive utilbørlig politisk-agitatorisk virksomhed og lade sig underkaste fængselsvæsenets tilsyn. Eventuelle pålæg fra tilsynet skulle han naturligvis overholde. Skete det ikke, kunne Mikkkelstrup se frem til at blive genindsat i straffelejren til udståelse af den ved løsladelsen tilbagestående straffetid.⁴⁹ Tilsynet behagede ikke Christian Mikkkelstrup, der fandt det unødvendigt, men han optrådte altid korrekt, når den tilsynsførende kom på besøg på "Mikkkelstrup" i modsætning til hustruen Helga, som havde mere end svært ved at skjule sin bitterhed over den måde, samfundet behandlede hende og navnlig hendes mand på. Over for den tilsynsførende lagde Christian Mikkkelstrup ikke skjul på, at han fortsat var nationalsocialist og omgik gamle trosfæller. Til trods herfor vurderede den tilsynsførende, at Christian

⁴⁷ B-208. Statsfængslet på Kragsskovhede. Stambog 1-399, 1946, fange nr. 166. LAV.

⁴⁸ Henrik Skov Kristensen beretter i *Straffelejren. Fårhus, landssvigerne og retsopgøret*, 2011, s. 204ff. om en af disse, politisk redaktør Harboe Kardel fra det tyske mindretal i Sønderjylland. Under sit ophold i Fårhuslejren 1945-48 udviklede den universitetsuddannede Kardel, der bl.a. kunne bryste sig af en fortid som Ortsgruppenleiter i NSDAP-N og Zeitfreiwillig, en stadig mere kritisk holdning over for nazismen og navnlig dens erobring af mindretallet.

⁴⁹ A.L.H. Elmquist (Justitsministeriet) til inspektøren for Straffelejren på Kragsskovhede 9.8.1946. B-208. Statsfængslet på Kragsskovhede. Fangecharteque nr. 166. LAV.

Mikkelstrup ikke udgjorde nogen reel trussel for samfundet. At der dog fortsat var grænser for, hvad han kunne tillade sig at gøre i tiden efter prøveløsladelsen, fik Mikkelstrup snart at mærke.

I december 1947 sendte Mikkelstrup et julekort til den tidligere partifælle og SS-frivillige Erik Winther. Winther var oprindelig fra Frederikshavn og havde afsonet den første del af sin dom i lejren i Asylgade og i straffelejren på Kragsskovhede, men var nu blevet forflyttet til straffelejren Møgelkær ved Horsens. I kortet ønskede Mikkelstrup Winther – og andre der havde lidt samme skæbne – en god jul, bad ham hilse eventuelle (parti)kammerater, han mødte på sin vej og gav endelig udtryk for, at han håbede at se Winther i Vendsyssel inden længe.⁵⁰ Set med nutidens øjne virker kortets indhold relativt harmløst, men fængselsvæsenet så anderledes strengt på sagen i 1947. Julekortet blev standset af censuren i Møgelkær og nåede ganske givet aldrig frem til Erik Winther. Fængselsinspektøren fra Kragsskovhede, der via kollegaen fra Møgelkær var blevet gjort bekendt med sagen, så på den med stor alvor. 31. december 1947 skrev han derfor til Mikkelstrup og advarede ham imod at bedrive politisk virksomhed og på ny at kontakte Winther. Gentog sagen sig, truede fængselsinspektøren med at genindsætte Mikkelstrup til afsoning af den resterende del af sin straf. Truslen synes at have virket. I al fald foreligger der ikke flere sager som denne. Hvad der derimod ikke virkede, var samfundets forsøg på at ændre Mikkelstrups politiske overbevisning. Ved tilsynets ophør i september 1948, konkluderede den tilsynsførende således om Mikkelstrup: "Prøveløsladte er uden tvivl en velbegavet og driftig landmand med megen indsigt i sit fag, og den position, som han i kraft heraf har fået på egnen, har også gjort ham til noget af en førerskikkelse blandt nazisympatisører i Vendsyssel. Selv bekender han sig åbent til nationalsocialismen, men tilføjer dog, at det specielt er dennes økonomiske teori, han har vist sin interesse. Han nærer stor beundring for tyskerne, men hævder, at også han helst havde været fri for tysk okkupation. Han nærer dog ingen uvilje mod tyskerne i den anledning, idet han stoler på, at de havde ret i deres påstand om, at besættelsen af Danmark og Norge var nødvendig for at komme de Vestallierede i forkøbet. Talen om tyske grusomheder afviser han oftest med et hånligt smil som propaganda, og han er selv overordentlig krænket over den fremfærd, som det danske samfund og specielt naturligvis modstandsbevægelsens folk har gjort ham og hans lige til genstand for.

⁵⁰ C. Mikkelstrup til E. Winther julen 1947. B-208. Statsfængslet på Kragsskovhede. Fangecharteque nr. 166. LAV.

(...) Prøveløsladtes synspunkter har ikke i mindste måde forandret sig, siden han hensad her til afsoning, og man kan vist roligt sige, at skulde der nogensinde frembyde sig lejlighed til at gå ind for disse synspunkters gennemførelse i praksis ville han af al kraft gøre det”.⁵¹

En sådan lejlighed fremkom aldrig. Hvorvidt den tidligere herredsleder for DNSAP gjorde som mange ligesindede i landssvigermiljøet efter befrielsen og luftede sin utilfredshed i *Landsforeningen af 6. Maj* eller gennem bladet *Revision*, eller om han i øvrigt tog del i det politiske liv på Lendumegnen frem til sin død i 1971, får indtil videre stå hen i det uvisse.⁵² Efter Christian Mikkelsstrups død blev gården “Mikkelsstrup” i en periode drevet videre af to af hans sønner, ligesom hustruen Helga blev boende på gården frem til sin død. “Mikkelsstrup” er i dag afhændet til anden side.⁵³

Mikkelsstrup som leder

Christian Mikkelsstrup var medlem af DNSAP i mere end ti år og øverste leder i Horns Herred næsten lige så længe. Selv om hans trofasthed over for DNSAP ikke var enestående, så rakte den dog langt ud over, hvad både den gennemsnitlige leder i partiet og de almindelige medlemmer kunne præstere. Malene Djursaa når i sin store undersøgelse af DNSAP's medlemmer fra 1981 frem til, at lederne i gennemsnit blev fem år i DNSAP, mens det menige medlem i gennemsnit blot var partiet tro i omkring 2 ½ år.⁵⁴ Men skyldtes Mikkelsstrups mange år som herredsleder i Vendsyssel så, at han var en dygtig leder, eller var han bare den bedste leder, partiet kunne opstøve i det nordligste Jylland? Spørgsmålet er svært at svare entydigt på. Hans brændende engagement for den nazistiske sag efter indmeldelsen i 1934 kunne ingen tage fra ham og gjorde ham også i den øverste partiledelses øjne til en oplagt lederkandidat blandt de få partimedlemmer, der var i det nordøstlige

⁵¹ Rapport ved tilsynets udløb vedr. Christian Ingemann Mikkelsstrup 8.9.1948. B-208. Statsfængslet på Kragsskovhede. Fangecharteque nr. 166. LAV.

⁵² Landsforeningen af 6. Maj og *Revision* er grundigt behandlet i Søren Billeschou Christiansen og Rasmus Hyllested: *På den forkerte side. De danske landssvigere efter besættelsen*. 2011. Ifølge forfatterne nåede Landsforeningen af 6. Maj næppe på noget tidspunkt i sin levetid over 4.000 medlemmer, mens *Revision*, der udkom 1945-72, antageligt nåede det højeste oplagstal, ca. 3.000, i november 1948.

⁵³ Venligst meddelt af arkivleder Erik Larsen, Lendum Arkiv, som hermed også takkes for fundet og fremsendelsen af det benyttede fotografi af gården “Mikkelsstrup”.

⁵⁴ Malene Djursaa: *DNSAP. Danske nazister 1930-45*, 1. 1981, s. 134.

Vendsyssel. Det bevarede kildemateriale i Rigsarkivet fra sysselledelsen i Agersted afslører ikke nogen utilfredshed med Mikkelstrups arbejde og ledelse af partiet i Horns Herred. Der er naturligvis huller i det bevarede materiale i Bovrup-arkivet, ligesom det ville have været til megen gavn, hvis sysselkontorets arkiv, der efter befrielsen blev beslaglagt af modstandsbevægelsen, havde været bevaret og tilgængeligt i dag.⁵⁵ Herigenem kunne vi måske have fået et andet syn på Mikkelstrups virke som herredsleder. Vi må nøjes med at konstatere, at Mikkelstrup tydeligvis havde opbakning fra sysselledelsen og i sidste ende partiledelsen, indtil han i 1944 gjorde sig umulig med støtten til og senere medlemskabet af Dansk National Samling. Havde Mikkelstrup været fuldstændig uegnet som leder, var han naturligvis blevet fritaget for hvervet, som så mange andre ledere i partiet blev det.

Nogen stor lederskikkelse forekommer Mikkelstrup dog ikke at have været. Han var tydeligvis ikke en ordets mand, som skolelæreren og vennen Kristian Hilbert Jensen fra Try, der ofte var på talerstolen ved herreds- og afdelingsmøderne og bidrog med artikler i både *Fædrelandet* og *National Socialisten*. Den bevarede korrespondance i Bovrup-arkivet mellem Christian Mikkelstrup og dels sysselledelsen i Agersted dels partiets hovedkontor giver heller ikke indtryk af, at herredslederen var en ven af pennen.

Som det er fremgået, fik DNSAP aldrig nogen synderlig betydning i Horns Herred. Det var ikke Mikkelstrups skyld alene. Han udkæmpede en kamp, han umuligt kunne vinde. Størstedelen af danskerne ville ikke vide af DNSAP – hverken i 1934 eller i 1943 – og selv en leder med større format end Mikkelstrup havde næppe trukket synderlig mange flere medlemmer til partiet. Ret beset klarede Mikkelstrup sig heller ikke dårligere end sine lederkolleger i de øvrige vendsysselske herreder, når man ser bort fra Dronninglund Herred med DNSAP's højborg i Vendsyssel, Agersted. Måske endda tværtimod. I efteråret 1934 – kort efter sin indtræden i partiet – ytrede Mikkelstrup håb om, at vendelboerne ville få klarhed over, hvad nationalsocialismen var og ville. Det fik hovedparten af dem – på linje med landets øvrige befolkning – med tiden. Reaktionen blev dog en anden, end den herredslederen fra Lendum havde sat næsen op efter.

⁵⁵ *Frederikshavns Avis* 18.5.1945. Aktionen mod sysselkontoret i Agersted blev ledet af den frederikshavnske politibetjent Erik Bendtsen.

SUMMARY

LARS SCHREIBER PEDERSEN: *The Führer from Lendum*

In writer Erik Aalbæk Jensen's well-known homeland novel from Vendsyssel *Perleporten* (The Pearl Gate) from 1964, the figure "Kratholmmanden" (the Kratholm man), is a local farm owner and Nazi leader, who with mixed success tries to win his local area's residents over to the cause of National Socialism. Erik Aalbæk Jensen's "Kratholmmand" character was based on Christian Mikkelsen. During 1934–44, Mikkelsen was a member of the National Socialist Workers' Party of Denmark (DNSAP) and from 1935–44 he functioned as the party leader in Horns Herred in north east Vendsyssel. Despite his passionate engagement for the cause during his 10 years in the service of the party, Mikkelsen was only able to convince a few local residents about the joy of National Socialism. DNSAP never gained any importance in north east Vendsyssel. The local party division in Lendum, which held its meetings in Mikkelsen's home, numbered 20–25 members at its height. Mikkelsen was not solely to blame for the lack of support for the party in his local area. Both he and his fellow believers fought a battle that was impossible to win. The majority of local residents, like the rest of Denmark, at no point wanted to know about DNSAP – which the county council elections in 1935 and the national elections in 1935, 1939 and 1943 clearly showed – and even a leader with a bigger profile than Mikkelsen, who was neither much of a writer or a speaker, would hardly be likely to attract more members to the party from the region. Together with a number of dissatisfied DNSAP members, he left the party in 1944 and joined the newly-formed Nazi party "Dansk National Samling", in which however, he did not make much of an impact. With the Liberation of Denmark in May 1945, he was arrested by the resistance movement and was subsequently found guilty of passing on information to the German Security Service (Sicherheitsdienst), which had been based in Aalborg during the occupation. He received a sentence of 18 months imprisonment. He stayed faithful to his National Socialist beliefs after the war but after his release from the prison camp at Kragshovede in August 1946, he devoted his work to running his farm at Lendum in Vendsyssel. Christian Mikkelsen died in 1971.

